

Jaarverslag 2023
Vrijheidsmuseum

Colofon

Uitgave: Vrijheidsmuseum

Samenstelling: Wiel P.H. Lenders, mede namens Esther Horsten
(directeur Vrijheidsmuseum en Infocentrum WO2 Nijmegen)

Wylersbaan 4, 6561 KR Groesbeek

Telefoon: 024-3974404

Internet: www.vrijheidsmuseum.nl

Email: welkom@vrijheidsmuseum.nl

Twitter: @nooit1verhaal

Facebook: /vrijheidsmuseumNL

Instagram: /vrijheidsmuseum

LinkedIn: /company/vrijheidsmuseum

Inhoudsopgave

Voorwoord 4

Algemeen 5

Inhoudelijk Verslag 6

VOORWOORD

De opgaande lijn van de bezoekersaantallen sinds 2021 heeft zich in 2023 doorgezet. Hadden we in 2021 en 2022 respectievelijk 18.000 en 35.000 bezoekers, in 2023 braken we het **record in de geschiedenis van het museum: 47.000 bezoekers**. Dat is geweldig, maar we zijn er nog niet. De bedrijfsdoelstelling van het nieuwe museum mikt op **70.000 bezoekers** per jaar. We kruipen in die richting, maar het heeft tijd nodig in de herstelfase na Corona, hetgeen overeenkomt met de landelijke trend van de Nederlandse musea.

Het Vrijheidsmuseum organiseerde in 2022 een **drietal** aantrekkelijke en veelal vernieuwende **tijdelijke tentoonstellingen**: 'Albert & Theo. De bijzondere vriendschap tussen een Inheems Amerikaanse soldaat en een Nijmeegse jongen'. 'Bezet, bevrijd & geplunderd. Geallieerde plunderingen in de regio Nijmegen, 1944-1945' en 'Dubbelspion. Oorlog, Verraad en Misinformatie'. Daarnaast floreerde het museum met **een reeks van drukbezochte activiteiten en evenementen**, waarover hier beneden meer.

ALGEMEEN

Doelstelling en organisatie

Het Vrijheidsmuseum is een **historisch educatief museum** dat voor jong en oud het grensoverschrijdende en multiperspectieve verhaal vertelt van Oorlog en Vrijheid zonder Grenzen. Centraal staat de Tweede Wereldoorlog, in samenhang met de geschiedenis van de 20e eeuw én de actualiteit. Dit gebeurt in de vaste expositie en de tijdelijke tentoonstellingen. Ook is er een uitgebreid activiteitenprogramma met onder andere battlefielddtours, filmvoorstellingen en kinderprogramma's. Zowel individuen als groepen kunnen in het museum terecht, waarbij zij ook kunnen genieten van een bezoek aan het museumcafé en de museumwinkel.

De **rode draad van het museum** is het **thema 'Vrijheid'** in zowel Nederland als Duitsland, Europa en daarbuiten. Vanuit verschillende perspectieven worden voor de bezoekers de menselijke dilemma's en onbekende verhalen van burgers en soldaten in beeld gebracht. Er is nooit één verhaal. Het Vrijheidsmuseum beoogt door middel van kennisoverdracht, ervaren/beleven en interactie, historisch besef tot stand te brengen in relatie tot de actualiteit. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan bestaansverheldering en kritisch burgerschap. Met de inzet van authentieke en moderne presentatietechnieken staat het museum klaar voor de huidige en komende generaties. Het Vrijheidsmuseum heeft een betaalde professionele staf en steunt mede op een grote groep vrijwilligers.

Het Vrijheidsmuseum heeft een eigen **gedragscode** voor bestuur, directie en alle betaalde en vrijwillige medewerkers. Deze code sluit aan op de nationale en internationale gedragslijnen van beroepsethiek zoals die van de International Council of Museums en de Governance Cultuur Code. Daarnaast is het Vrijheidsmuseum aangesloten bij de Nederlandse Museum Vereniging (NMV) en heeft het museum het keurmerk Geregistreerd Museum.

Sinds februari 2019 beheert het Vrijheidsmuseum ook het **Infocentrum WO2 Nijmegen**. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met organisaties die zich bezighouden met het herinneringstoerisme WO2 in het Rijk van Nijmegen. Het Infocentrum WO2 Nijmegen is een historisch, toeristisch en educatief informatiepunt. Het Infocentrum informeert en engageert een groot en breed publiek en verwijst door naar diverse historische binnen- en buitenlocaties rondom WO2 in Nijmegen en de regio. Dit gebeurt door middel van kennisoverdracht, ervaren, beleven, interactie en faciliteren. Hierdoor wordt meer belangstelling gewekt voor de verschillende locaties en initiatieven in het Rijk van Nijmegen die verbonden zijn met het thema WO2. Zowel het Vrijheidsmuseum als het Infocentrum WO2 Nijmegen zijn onderdeel van de Stichting Vrijheidsmuseum. Het Infocentrum WO2 heeft een apart jaarverslag.

Bestuur / Directie

Bestuur

Mr. H. Verheijen	Voorzitter
Drs. J. van Baars	Penningmeester
Dr. E. Manders	Secretaris
Dr. C. Brand	Lid
P. G. I. Wilbers	Lid

Directie: Drs. W.P.H. Lenders

INHOUDELIJK VERSLAG

Exposities en Educatie

In het jaar 2023 verzorgde het museum **naast de vaste expositie** een **drietal wisseltentoonstellingen** die hier beneden beschreven worden en bedoeld zijn voor het algemene publiek en scholen in Nederland, Duitsland en Groot-Brittannië. Voor de vaste expositie zijn standaard educatieve programma's ontwikkeld die het hele jaar door tijdens schoolbezoeken en kinderevenementen worden ingezet. Daarnaast heeft elke nieuwe tijdelijke tentoonstelling een educatief aanbod voor scholen en individueel bezoek.

Expositie 'Dubbelspion' Over Oorlog, Verraad en Misinformatie

"In oorlogen sneuvelt de waarheid als eerste." Deze eeuwenoude wijsheid gaat nog altijd op. Bedrog speelde een cruciale rol tijdens de Tweede Wereldoorlog. **Vanaf 27 april 2023** toonde het Vrijheidsmuseum in de tijdelijke expositie *Dubbelspion* hoe geheime diensten in oorlogstijd misinformatie tot een kunst wisten te verheffen met behulp van een netwerk van overgelopen geheim agenten: dubbelspionnen. Voor veel bezoekers moet de expositie een zingevende en zinderende ervaring zijn geweest. **Wegens daverend succes werd de tentoonstelling immers met vier maanden verlengd tot en met 5 mei 2024.**

Het zijn spectaculaire verhalen in de expositie. We ontmoeten de man die een inspiratie vormde voor *James Bond* en een fantast die in zijn eentje de Duitse inlichtingendiensten om de tuin leidde. We leren hoe de Enigma gekraakt werd, hoe de aanval op Pearl Harbor ontmaskerd had kunnen worden en hoe de landingen in Normandië tot een historisch succes werden dankzij dubbelspionnen. De verhalen komen tot leven in foto's, video's en authentieke objecten, waaronder als topstuk een echte Enigma machine.

Dubbelspion is een spannende, op beleving gerichte expositie vol avonturen en met veel historische inhoud. De bezoeker dwaalt door de jaren 40 en ontdekt achter iedere deur nieuwe verhalen en mysteries om te ontrafelen. Hij kraakt een code in een gevangenis, waagt een gokje in het casino en leert de vijand bedriegen in een militair hoofdkwartier. Na een reis door de geschiedenis van verraad en bedrog volgt een bezoekje aan het heden: zijn er nog steeds echte dubbelspionnen? Hoe werkt misinformatie? Herken jij 'fake news'?

Expositie 'Albert & Theo' De bijzondere vriendschap tussen een Inheems Amerikaanse soldaat en een Nijmeegse jongen

Oorlog ontwricht het normale leven. Wanneer het alledaagse opeens vervangen wordt door de strijd om leven en dood, doen gewone mensen dingen die zij niet voor mogelijk hadden gehouden en ontstaan in korte tijd hechte vriendschappen voor het leven. **Van 18 november 2022 t/m 9 april 2023** vertelde het Vrijheidsmuseum het verhaal van één zo'n bijzondere vriendschap in de tijdelijke expositie **'Albert & Theo: een bijzondere vriendschap'**. Een vriendschap, ontstaan in een periode van angst en geweld, maar ook van heldenmoed en het nastreven van idealen.

De Nijmeegse jongen Theo Smolders is 15 jaar oud in 1944, als zijn leven plotseling verandert. Eerst door het bombardement op Nijmegen en een half jaar later door de bevrijding. Opeens ligt hij met een Amerikaanse soldaat onder tafel te schuilen voor rondvliegende kogels. Theo is avontuurlijk en heeft tijdens Operatie Market Garden veel contact met de Amerikaanse bevrijders. Hij ontmoet in de bossen rondom boerderij De Engelenberg (Groesbeek) een Amerikaanse paratrooper van Mohawk afkomst: Sgt. Albert A. Tarbell.

Ook Alberts leven verandert volledig door de oorlog. In 1940 gaat hij al in dienst bij het Canadese leger, en schopt het op 21-jarige leeftijd tot paratrooper in het 504de Parachute Infantry Regiment. Hij is de eerste Mohawk paratrooper in de 82ste Airborne Divisie. Op 20 september 1944 neemt hij

deel aan de heldhaftige Waaloversteek. Albert en Theo ontmoeten elkaar kort daarna en kunnen het meteen goed met elkaar vinden. Ze trekken zo'n 6 weken met elkaar op, en worden vrienden voor het leven.

De tentoonstelling brengt hun oorlogservaringen in en rondom Nijmegen in beeld, en hun vriendschap. Daarnaast wordt een **beeld geschetst van de culturele identiteit** van Albert Tarbell. Als Mohawk behoorde hij tot de Haudenosaunee Confederatie, ook bekend als de Iroquois Confederatie. Hij was één van de 40.000 tot 50.000 Inheems Amerikaanse soldaten die tijdens WOII in het Amerikaanse leger dienden. Het verhaal wordt verteld aan de hand van unieke interviews met Theo en Albert zelf en met Mike Tarbell, de zoon van Albert en een expert op het gebied van Mohawk cultuur. Naast interviews en foto's zijn er bijzondere persoonlijke objecten te zien, zoals het schuitje (militair hoofddeksel) dat Albert naliet aan Theo, en de medaille die Albert van het congres van de Verenigde Staten kreeg voor zijn verdiensten.

De expositie is een samenwerking van dr. Mathilde Roza, Amerikanist en universitair hoofddocent aan de Radboud Universiteit, student-assistent Jasmijn Janssen en het Vrijheidsmuseum.

Expositie 'Bezet, bevrijd & geplunderd'

Geallieerde plunderingen in de regio Nijmegen, 1944-1945

Al zolang oorlogen bestaan, wordt er geplunderd. Het zal daarom niemand verbazen dat ook geallieerde soldaten tijdens de Tweede Wereldoorlog zich aan plundering schuldig maakten. Maar waarom deden ze dat op het grondgebied van een bevriende natie? Onderzoek naar wat zich afspeelde in de regio Nijmegen, leidt tot een confronterende conclusie: met name in de geëvacueerde gebieden van de gemeenten Ubbergen, Millingen, Groesbeek, Mook en Middelaar, Ottersum en Gennep blijken vrijwel alle gebouwen leeggehaald. Geallieerde troepen – Amerikanen, Britten en Canadezen – roofden niet alleen uit woonhuizen, maar ook uit fabrieken, hotels, banken, kloosters en kerken. We komen tot de conclusie dat ook in de rest van het land de bevrijding werd gevolgd door een spoor van vernieling en plundering. Zo volgen we het "Pieterplunderpad" van Zuid-Limburg tot Noord-Groningen, waarvan we een aantal schrijnende gevallen in de expositie belichten.

Wat bezielde deze militairen? En waarom werd er nauwelijks tegen hen opgetreden? *Bezet, bevrijd & geplunderd* toonde van **24 november 2022 t/m 9 april 2023** de bijzondere situatie in de regio Nijmegen, een militaire zone waar het oorlogsfront maandenlang dwars doorheen liep en waar vele tienduizenden militairen samengepakt leefden onder barre omstandigheden. Sommige militairen stalen goederen uit noodzaak, anderen uit zelfverrijking of simpelweg als ontlading. Na de oorlog kreeg plundering weinig aandacht, want dat paste niet in ons beeld van heroïsche bevrijders. Nu, driekwart eeuw later, is het tijd om deze schaduwkant van de bevrijding eindelijk te belichten. De expositie is gebaseerd op de gelijknamige publicatie (waar nu een tweede druk van uitkomt, inclusief een nieuw hoofdstuk) en was een reprise van een eerdere tentoonstelling uit 2020 (die door Corona in het water viel).

Bezoekers en medewerkers

In 2023 bezochten in totaal **47.000 bezoekers** het Vrijheidsmuseum. Dit aantal zat net onder de prognose van 50.000 bezoekers. Niettemin was het een **record in de geschiedenis van het museum**.

In 2023 telde het museum **130 vrijwilligers naast (gemiddeld) 8 betaalde medewerkers**: de directeur (met de taakgebieden algemene leiding, fondswerving, bedrijfsbeheer), een coördinator groepsreserveringen (met de taakgebieden *intake* en voorbereiding groepsbezoeken en *aftersales*), een assistent medewerker groepsreserveringen, een conservator (met de taakgebieden beheer, behoud, onderzoek en tijdelijke tentoonstellingen), een coördinator PR/Marketing (met de taakgebieden PR/Marketing), een coördinator educatie (met de taakgebieden educatie, assistentie tijdelijke tentoonstellingen en evenementen), een coördinator Infocentrum WO2 (met ondersteunende taken onderzoek en projecten Vrijheidsmuseum) en een tijdelijke medewerker museumcafé.

Het vrijwilligersteam verrichtte werkzaamheden op de volgende terreinen: ontvangst, entree/winkel, museumcafé, rondleidingen, techniek/onderhoud, secretariaat, donateursadministratie, roostering, beheer en behoud, historisch onderzoek, inrichting en evenementen.

Donateurs / fondswerving e.a. / subsidie

Het museum had in 2023 de steun van circa 450 donateurs. 96% van de baten van het Vrijheidsmuseum werd gegenereerd door entreegelden, de verkoop in de museumwinkel en het museumcafé en fondswerving. 4% van de baten werd gevormd door de inkomsten van structurele subsidie.

Beheer / behoud / onderzoek

De museumcollectie bereikte een omvang van 90.000 museumstukken. Het register van in- en uitgaande stukken kon, ondanks de grote toevloed van objecten en documenten, optimaal worden bijgewerkt. Er is verder doorgewerkt aan de invoering in het geautomatiseerde systeem van Memorix. De registratie- en de automatiseringsgraad van de collectie ligt tussen de 95% en 98%. De collectie is voor 65% gedigitaliseerd en online toegankelijk via Collectie Gelderland en Oorlogsbronnen.

Samenwerking

De samenwerking van het museum met de volgende instellingen werd voortgezet, dan wel geïntensiveerd met o.a.:

- Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie.
- Stichting Musea en herinneringscentra '40-'45.
- Landelijk Overleg Collectiebeheer Oorlogs- Verzets- en Bevrijdingsmusea.
- Landelijk Overleg Educatie Oorlogs- Verzets- en Bevrijdingsmusea.
- Instituut voor Maatschappijgeschiedenis Erasmusuniversiteit Rotterdam.
- Vakgroep Geschiedenis Radboud Universiteit Nijmegen.
- Afd. Amerikanistiek Radboud Universiteit Nijmegen.
- Erfgoed Gelderland.
- Nederlandse Museumvereniging.
- Nationaal Comité 4 & 5 Mei.
- Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen (TVAN).
- Hüttenwerke Krupp Mannesmann.
- Airborne Museum Hartenstein.
- Oorlogsmuseum Overloon.
- Berg en Dal Museumlandschap (samenwerking met Museumpark Orientalis, Afrika Museum, Gemeente Berg en Dal en TVAN).
- Gemeente Nijmegen, Gemeinde Kranenburg (D), Gemeinde Kleve (D).
- Stedelijk Comité 4 & 5 mei Nijmegen.
- Duitsland Studies Radboud Universiteit Nijmegen.
- Oorlogsgravenstichting.
- Euregio Rijn-Waal.
- Stichting Toerisme en Recreatie Berg en Dal.
- Stichting Wandelen in Vrijheid.
- Market Garden Veterans Association.
- Anne Frank Stichting Amsterdam.
- Nachbarn ohne Grenzen (D/NL)
- Cultureel Historisch Platform Nijmegen.
- Preussen Museum Wesel / LVR Niederrheinmuseum (D).
- Royal Airforce Museum Weeze (D).

- Museumpark Orientalis
- Valkhof Museum Nijmegen.
- Huis van de Nijmeegse Geschiedenis.
- Nationaal Onderduikmuseum Aalten.
- Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge (D).
- Begraafplaats Ysselsteyn.
- LVR Bonn (D).
- Heinrich-Heine Universität Düsseldorf (D).
- Westfälische Wilhelms-Universität Münster (D).
- Liberation Route Europe.
- vfonds.
- Provincie Gelderland.
- muZIEum.
- De Bastei.
- Alle Erfgoedorganisaties WO2 Vrijheid Rijk van Nijmegen

Bijzondere activiteiten en evenementen

1. Russische tank

Op vrijdag 17 maart 2023 arriveerde er een Russische tank op het voorplein van het Vrijheidsmuseum. De **44 ton zware T-72B-tank** werd eerder in maart 2022 nabij het dorp Dmytrivka buitgemaakt door het Oekraïense leger nadat deze tijdens een Russische aanval op Kyiv op een Franse F2-mijn was gelopen en zwaar beschadigd raakte. De tank is in bruikleen gegeven door **Nationale Museum voor Militaire Geschiedenis van Oekraïne**.

Sindsdien staat hij prominent op het buitenterrein als museaal object: de verbinding tussen Geschiedenis en actualiteit. Dat is een essentieel kernpunt van ons *mission statement*. We doen dat inmiddels ook binnen in het museum op het Vrijheidsplein, onder andere met de iconische presentatie van gebruikte reddingsvesten van vluchtelingen, eerder met een boekje geschreven door een Afghaans meisje en recentelijk in 2023 ook het naambord van Bakhmut Treinstation 1. Dit bord werd kortgeleden door artillerie aan flarden geschoten tijdens een van de bloedigste veldslagen van de 21^e eeuw: de slag om Bakhmut. Het Vrijheidsmuseum vraagt aandacht voor onderwerpen die linksom of rechtsom te maken hebben met het DNA van het museum en daardoor ook gezien kunnen worden als statements. Bij de Russische tank is dat wel heel expliciet het geval. De expositie van de tank is een aanklacht tegen Poetins dictatuur en nietsontziende oorlog die een levensgrote bedreiging vormt voor het vrije en democratische Europa. Enkele maanden stond er in 2023 ook nog een met Russische kogels doorzeefde Oekraïense ambulance naast de tank: een levensreddend voertuig naast de tegenpool van een Russische oorlogsmachine.

2. Officiële Opening Vrijheidsmuseum

De vonken spatten er letterlijk vanaf op **woensdag 5 juli 2023**. Onder een grandioos ijsvuur en in aanwezigheid van ruim 400 genodigden opende **minister-president Mark Rutte** samen met de Duitse **Europaminister van Nordrhein-Westfalen Nathanael Liminski** en vier jongeren het Vrijheidsmuseum. Beide politici leverden samen met andere sprekers en twee intermezzo's van zanger Lukas Kepser en zangeres Majorie Scholtz inspirerende bijdragen over vrijheid, democratie en rechtsstaat. Zo deelde Florian Kirsch zijn ervaringen als werknemer bij het bedrijf Hüttenwerke Krupp Mannesmann in Duisburg. Tijdens een vierjarige opleiding komen jonge metaalbewerkers vijf dagen naar het Rijk van Nijmegen. Daar leren ze in het Vrijheidsmuseum over geschiedenis, democratie, tolerantie en vrijheid. Anja Weber, voorzitter van de Duitse vakbond DGB Nordrhein-

Westfalen sprak haar grote waardering uit voor deze samenwerking. De Duitse Maria Diedenhofen en de Nederlandse Ria Roosendaal, ooggetuigen van de bombardementen in deze regio, gaven een indrukwekkende boodschap van vrijheid voor de toekomst af. MBO-scholiere Tjitske Maliepaard ging met minister-president Mark Rutte in gesprek over vrijheid en hoe belangrijk het is ons bewust te zijn van de geschiedenis. Ook Isabella (10) en Mehrzad (16) van het Vteam gaven, onder begeleiding van kindercorrespondent Tako Rietveld, hun kijk op vrijheid.

2. Naast de reguliere activiteiten, de performance van de Russische tank en de officiële opening organiseerde het museum in 2023 nog **vele andere - grote en kleine - evenementen**: onder meer de reeks filmvoorstellingen rond 'Krieg am Niederrhein', de vele kinderevenementen op jaarbasis in alle vakanties, het Bevrijdingsfestival op 5 mei, de Vrijheidsmarkt op 24 september, het 'Requiem voor Auschwitz' bij de Herdenking Vervolging Sinti en Roma (21 mei), de Solidariteitsbijeenkomst Oekraïne (10 juni), de onthulling van de nieuwe Vredezuil (21 september), de Boekpresentatie 'Groeten uit Trarbach' (6 oktober) de publieksavond rond de unieke oorlogsfoto's YMCA Nijmegen (18 oktober), de vertoning van de filmdocumentaire 'Wij wisten niet wat oorlog was' (28/29 oktober).

Verwachting 2024

De betaalde staf kende recentelijk een aantal vacatures. De uitdrukkelijke wens is om hierin spoedig te voorzien, het vrijwilligersteam te versterken en als zodanig de slagkracht te versterken. Dit zal gebeuren onder leiding van een nieuw directeur Esther Horsten die per 1 april 2024 het stokje overneemt van directeur Wiel Lenders die per deze datum met pensioen gaat.

Het voornemen is de groei van het aantal bezoekers verder door te zetten. Bestuur en directie hebben voor het jaar 2024 een begroting opgesteld die het karakter heeft van gestaag doorgroeien van 47.000 bezoekers in 2023 naar 55.000 bezoekers eind 2024. De vooruitzichten stemmen positief. We gaan 80 jaar Vrijheid tegemoet. Veel scholen en grote buitenlandse weten ons weer te vinden. Daarnaast hebben we met de nieuwe tijdelijke expositie 'Liefde in Oorlogstijd' een echte *blockbuster* in huis: We verwachten hier dan ook veel publiek mee te trekken.

Tegelijk wordt met veel ambitie de mogelijkheid onderzocht om de jaarlijkse exploitatie-subsidie van het museum fundamenteel op een niveau te krijgen dat past bij de publieke status en het maatschappelijke belang van het museum. Deze wens zal in 2024 met kracht op de politieke agenda worden gebracht van de relevante overheden.

Groesbeek, 14 juni 2024

Wiel P.H. Lenders, mede namens Esther Horsten (directeur Vrijheidsmuseum en Infocentrum WO2 Nijmegen)